

Evgen Paščenko

*Veleposlanstvo Ukrajine
u Republici Hrvatskoj, Zagreb*

O RUSINIMA KAO UKRAJINSKOM SUBETNOSU

SAŽETAK

Problem rusinstva izuzetno je zanimljiv i kao svojevrsan indikator razvitka slavističke etnologije. Interpretacija rusinstva često je bila ideološki determinirana. Ukrajinska je znanost kao nedržavna, bila spriječena definirati svoje stavove glede rusinstva, između ostalog, i zbog problema Kijevske Rusi kao vlastitog povijesnog razdoblja. Suvremena ukrajinska znanost popunjena je nizom istraživanja, koja tumače rusinstvo kao jedan od subetnosa Zakarpaća, ne prihvaćajući političko rusinstvo. Poseban interes izaziva pitanje Rusina-Ukrajinaca u kontekstu ideoloških previranja u bivšoj Jugoslaviji, odnosno Hrvatskoj.

KLJUČNE RIJEČI: separatiziranje rusinstva, podkarpatski Rusini, subetnos

Pitanje Rusina povremeno se pojavljuje i sada, u vrijeme konstituiranja država i naroda poslije raspadanja totalitarnih sistema. U interpretiranju tog pitanja promatramo dvije tendencije: one na povijesnom planu i na političkom, uključene u dnevnu problematiku određene ideološke platforme. Zapravo, prepletanje tih pristupa prati genezu te problematike: od njezina političkog iskorištavanja u velikim državnim tvorevinama u okvirima kojih se to pitanje povremeno aktualiziralo. Dakle, možemo govoriti o rusinskoj problematici u okvirima Austro-Ugarske, ruskog (rusijskog) carističkog prostora, a također i onih prostora na kojima su Rusini bili prisutni tijekom svojih migracijskih procesa, uglavnom u okviru ukrajinske Galicije te susjednih prostora ili preoceanskog iseljeničtva. Na takav način postavlja se pitanje sudbine Rusina u okvirima nekadašnje Jugoslavije (monarhističke i komunističke), a zatim i Hrvatske - kako one nesamostalne tako i nezavisne.

O tome postoji dosta velika literatura koja se povremeno aktualizira i pruža perspektive za daljnja istraživanja. Ona je osobito zanimljiva na planu povijesti slavistike, odnosno političkih ideja na ovome prostoru, gdje se profilira odgovarajuće

stanje znanosti (ovisno, dakako, o političkom statusu istraživača). Naime, radi se o načelima interpretiranja materijala kojemu istraživač, znanstvenik, predstavnik državnoga naroda pristupa kao materijalu o nedržavnom narodu. Ovdje ponajprije mislimo na realnu činjenicu da se znanost, budući obespravljena i okovana cenzurnim normama, nije smjela izjašnjavati o predmetu koji pripada njenoj povijesti. Zato u literaturi o Rusinima možemo vidjeti nerazmjernost glede zastupljenosti predašnjih, uglavnom proukrajinski usmjerenih interpretiranja. S druge strane, implicitno shvaćanje rusinstva kao sastavnog dijela ukrajinske etničke i političke povijesti bilo je prisutno u znanosti, na primjer u zapadnoukrajinskoj, sve od 18. stoljeća nadalje do privremenog oslobođenja od kolonijalnog statusa. To je uvelike bilo nadovezano za "pravo" da se povijesno razdoblje Kijevske Rusi nazove vlastitim nasljedstvom, što se u Ukrajini režimskih vremena također zabranjivalo, a iskazalo se tek definiranjem naziva zemlje od Mihajla Gruševskog kao Ukrajina-Rus.

U današnjim uvjetima, neposredno u Ukrajini, pitanje Rusina povremeno se itiče na političkom planu u vezi s pokušajima separatiziranja rusinstva u okvirima ukrajinske države. O tome postoji i službeni stav Ukrajine, uglavnom definiran upravo zbog politizacije tog pitanja.

Povremeno, naime, grupa tzv. podkarpatskih Rusina, ignorirajući interese stanovništva Zakarpaća, pokušava dobiti etničku karakteristiku odvojenu od ukrajinske. Takvom karakteristikom želi "legitimirati" napore određenih vanjskih i unutarnjih snaga za destabiliziranje stanja u Ukrajini i Zakarpaću, između ostalog suprotstavljajući se dijelu ukrajinskog etnosa, svojoj matičnoj masi, iskrivljavanjem povijesti i sadašnjosti regije.

Povijesna, etnološka i etnopolitička istraživanja upućuju na to da autohtono slavensko stanovništvo Zakarpaća jest dio ukrajinskog etnosa po svojim osobinama u kulturi, jeziku i svakidašnjem životu. Poznato je da slične unutarnjoetničke grupe imaju svi narodi, pa cijeli niz analoga možemo pronaći i na tlu Hrvatske. Primjerice, u Poljaka su to Gurali, u Rusa Kozaci, u Mađara Segetski Mađari itd. Smatrati takve grupe posebnim narodima može se samo ako se ne uzmu u obzir znanstveni podaci i očitovanje njihovih *nacionalnih* samosvijesti.

Posebnost Zakarpaća jest u činjenici što su ondje, zbog trajne političke izoliranosti od matice Ukrajinaca, tek u XX. stoljeću završili procesi unutarnjeg konsolidiranja ukrajinskog etnosa. To se izrazilo u formiranju općeuukrajinske vlasti i prijelaza etnonima "Rusini" na etnonim novijeg porijekla "Ukrajinci".

Političke špekulacije oko očuvanja dijelom autohtonog ukrajinskog stanovništva Zakarpaća tradicionalnog samonazivlja "Rusin" (što je tijekom stoljeća pomagalo

čuvati nacionalni identitet i samobitnu kulturu tamošnjim Ukrajinacima) zahtijevaju da se bar kratko ocrtta povijest tog etnonima.

Ime "Rusin" ("Rusič", "Rus'ki") polazi od naziva države Rus' (Русь) i poznat je još iz ugovora Kijevskog kneza Olega s Grcima s početka 10. stoljeća. Nastankom i jačanjem Kijevske Rusi (Київська Русь) ovaj se naziv kao politonim postupno širio na cijelo njeno stanovništvo. Pojam Русь (Rus') kao naziv zemlje obuhvaćao je prije 12. stoljeća sve istočne Slavene, diferencirajući se ovisno o etnografskim i državno-političkim osobitostima pojedinih dijelova na Crvenu Rus', Bijelu Rus', Crnu Rus' i Zakarpatsku (Ugarsku) Rus'.

Nakon raspada srednjovjekovne države Rusi, njen naziv i etnonim ("Rusijski", "Rusini") ne označava više sve istočne Slavene, nego Ukrajince. U to se doba spominju Rus'ki dio Velike Litavske Kneževine, Rus'ki dio *Rzeczpospolite* (poljsko-litavske unije), Rus'ki dio Ugarske kraljevine, Rus'ki dio Moskovske carevine. Karakteristično je da se u vezi s ovom potonjom sredinom 17. stoljeća koriste takvi nazivi kao "narod Rus'ki", "zemlja Rus'ka", "običaji Rus'ki".

Jačanjem Moskovske kneževine koja se proglasila nasljednicom Kijevske države i "središtem" svih ruskih zemalja u XVI. stoljeću, ona je za sebe zadržala naziv Rus' (Русь), a od sredine XVII. stoljeća i službeno se zove Rusija (Россия). Međutim, u Ukrajini i susjednim zemljama u XVI. i XVII. stoljeću ta je država poznata kao Moskovija, Moskovščina, a njezino stanovništvo kao Moskovljani, Moskovski puk.

Nakon ujedinjavanja Ukrajine s Rusijom (XVII. stoljeće) primjećuju se dva suprotna, ali povezana procesa: postupno otuđivanje etnonima "Ruski", "ruski narod" od ukrajinskog etnosa i njegov prijenos na "moskovski narod". Istovremeno, postojanje ukrajinskog etnosa, drukčijeg od ruskog, zahtijevalo je poseban naziv. Takav je naziv, stvoren od starog toponima Ukrajina u - "Ukrajinci" i najprije se utvrđuje u dijelu Ukrajine gdje se njezino stanovništvo najviše susretalo i miješalo s Rusima. Prema tome, u dijelovima Ukrajine koja je bila u sastavu Ruskog Imperija (Naddnprjanščina, Slobožanščina, Podillja, Polissja, Volinj) stari naziv autohtonog stanovništva "Rusi", "Ruski", "Rusini" postupno nestaje, a utvrđuje se novi - "Ukrajinci".

Stari se naziv još neko vrijeme zadržao u dijelovima Ukrajine koji su pripadali Austro-Ugarskoj: u Galiciji, Bukovini i Zakarpaću. Ali i ondje, zbog jačanja općeuukrajinskih veza i općeuukrajinske samosvijesti, on se postupno zamjenjuje nazivom "Ukrajinci".

Zapadni susjedi Ukrajinaca (Poljaci, Česi, Mađari) još su dugo vremena nazivali sve etničke Ukrajince Rusinima, Rus'kima za razliku od Rusa, koje su zvali "Moskoviti". U čitavoj književnosti XIV-XIX. stoljeća naziv "Rusin" odnosi se samo na etničke Ukrajince.

Početak XIX. stoljeća ime "Rusini" se sačuvalo samo među zakarpatskim Ukrajinacima. Konzervaciji tog naziva kao i stvaranju pokreta političkog rusinstva pridonijela je mađarska vladajuća vrhuška koja je u želji da sačuva svoje gospodstvo nad zakarpatskim Ukrajinacima počela od njih formirati poseban narod - mađarske Rusine, odvajajući ga ne samo do Istočne Ukrajine, nego i od Galicije i Bukovine.

Međutim, ukrajinsko stanovništvo Zakarpaća drukčije je riješilo svoju sudbinu: 21. siječnja 1919. Svenarodno vijeće u zakarpatskom gradu Hustu donijelo je odluku o pripajanju regije matičnoj Ukrajini. Stjecajem povijesnih okolnosti, te iste godine Zakarpaće je ušlo u sastav Čehoslovačke. Od tog vremena počinje njegova dvadesetpetgodišnja borba za nacionalno samoopredjeljenje koja se završila stvaranjem Karpatsko-ukrajinske države 1938-1939. Konačno je ovo pitanje riješeno 1945. ujedinjenjem Zakarpaća s Ukrajinom. Težnja Ukrajinaca u Zakarpaću za zajedničkim životom sa svojom braćom potvrđena je na referendumu 1. prosinca 1991. kada je 92,5% stanovništva Zakarpaća glasalo za neovisnost Ukrajine. Ove činjenice pobijaju tvrdnje onih koji su kanili razbiti Ukrajinu igrajući na "rusinsku kartu". Reanimirano političko rusinstvo nastavak je borbe protiv ukrajinske državnosti u novim povijesnim uvjetima.

Neminovno je da složena povijest Zakarpaća, etnolingvističke osobine i tradicije njegova autohtonog stanovništva mogu i moraju biti predmetom objektivnoga znanstvenog proučavanja i analiza ali i interesa za očuvanje samobitnosti ovog kraja i njegovih žitelja. Međutim, Zakarpaće ne može biti objektom političkih špekulacija usmjerenih na dezintegraciju Ukrajine i Ukrajinaca.

S druge strane, ukrajinska je država u više navrata izjavljivala da ona priznaje, cijeni i svakojako podupire razvitak subetničke samobitnosti zakarpatskih Ukrajinaca. Napori države, usmjereni na učvršćivanje jedinstva ukrajinske nacije, u koju ulaze i Ukrajinci Zakarpaća, nikako ne zadiru u interese nacionalnih manjina, i prema tome ne spadaju u područje međuetničkih odnosa.

Zaštita prava nacionalnih manjina spada u prioritete državne politike Ukrajine. Tijekom relativno kratkog vremena u Ukrajini je stvoren pravni temelj za reguliranje etnonacionalnih procesa koji u cjelini odgovaraju međunarodno-pravnim dokumentima o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina. Prema procjenama međunarodnih eksperata ukrajinsko je zakonodavstvo na ovom području jedno od najdemokracičnijih na svijetu.

Osiguravajući na nadležnoj razini jednaka prava nacionalnih manjina na svom cjelokupnom teritoriju, Ukrajina radi sve da bi na isti način osigurala prava Ukrajinaca izvan matične zemlje. Država vodi brigu o zaštiti prava te zbrinjavanju nacionalno-kulturnih, prosvjetnih i drugih potreba ukrajinske dijaspore, uključujući Ukra-

jince-Rusine u državama njihova prebivanja. Suradnja s ukrajinskim društvima u inozemstvu održava se na osnovi posebnih državnih programa i u potpunoj suglasnosti s općeprihvaćenim normama međunarodnog prava kao i praksom drugih država.

U kontekstu izloženih pozicija koje odražavaju službeni stav o Rusinima, poseban interes predstavlja sudbina Rusina, odnosno Ukrajinaca iz Zakarpaća na tlu nekadašnje Jugoslavije odnosno Hrvatske. I povijesni i politički aspekti tog pitanja mogli bi pomoći u rasvjetljavanju te još uvijek aktualne teme, posebice u suvremenom hrvatskom društvu.

Zato treba podržati istraživačke napore u tome pravcu, koji bi se temeljili na sakupljenoj građi, uključujući i onu najnoviju, oslobođenu od predašnjih prepreka, posebice na ukrajinskoj strani.

LITERATURA

- Абетка етнополітолога. У 2-х т. Київ, 1996.*
- Варзар, І. М. *Політична етнологія як наука.* Київ, 1983.
- Винниченко, В. *Відродження нації.* Київ, 1994.
- Грабовський, С., С. Ставряді і Л. Шкляр. *Нарис з історії українського державоутворення.* Київ, 1995.
- Грушевський, М. С. *Хто такі українці і чого вони хочуть?* Київ, 1991.
- Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії.* Київ, 1993.
- Етнологічний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи.* Київ, 1997.
- Етнос і соціум.* Київ, 1993.
- Ісаєвич, Я. *Україна давня і нова.* Київ, 1995.
- Макарчук, С. Н. *Український етнос (виникнення та сучасний розвиток).* Київ, 1992.
- Національні відносини в Україні у ХХ ст. Збірник документів і матеріалів.* Київ, 1994.
- Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник.* У 2-х частинах. Київ, 1997.
- Основи етно-державознавства.* Київ, 1997.
- Регіональна політика України: Концептуальні засади, історія, перспективи.* Київ, 1995.

Римаренко, Ю. І. і С. Ю. Римаренко. *Національне буття в контексті державотворення*. Київ; Одеса, 1997.

Сергійчук, В. *Етнічні межі і державний кордон України*. Тернопіль, 1996.

Українська ідея. Історичний нарис. Київ, 1995.

Українське державотворення. Словник-довідник. Київ, 1997.

Євген Пащенко

ПРО РУСИНІВ ЯК УКРАЇНСЬКИЙ СУБЕТНОС

РЕЗЮМЕ

Проблема русинства становить своєрідний індикатор розвитку славістичної етнології. Інтерпретації русинства нерідко були ідеологічно детерміновані. Українська наука, як приклад недержавної науки, часто була неспроможна висловити свої позиції щодо етнічного стану на її просторі. Це, зокрема, гальмувалося і проблемою визначення Київської Русі як генетичної складової української історії. Сучасна українська наука збагатилася новими дослідженнями, що тлумачуть русинство як один з субетносів Закарпаття, не приймаючи водночас політичне русинство. Особливий інтерес становить питання русинів-українців у контексті ідеологічних процесів в колишній Югославії, а відтак - і Хорватії.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: сепаратизація русинства, підкарпатські русини, субетнос

Jevgen Paschchenko

ON THE RUTHENIANS AS UKRAINIAN SUBETHNOS

SUMMARY

The problem of the Ruthenians is interesting and a certain type of indicator in Slavic ethnology. The interpretation of what is Ruthenian has often been ideological determined. Since it did not have state support, Ukrainian science was kept from defining its attitudes towards Ruthenian identity, among other things also due to the problem of Kievan Rus, as a part of its own historical period. Modern Ukrainian science has produced a series of studies in which the Ruthenians are treated as a subethnic group in the Transcarpathian region, while the political aspect of Ruthenian identity is not accepted. The question of Ruthenians-Ukrainians has special interest in the context of ideological shifting in the context of former Yugoslavia, or respectively in Croatia.

KEY WORDS: separation of Ruthenian identity, Transcarpathian Ruthenians, subethnic group